

verhoudingen en monetaire stabiliteit na de Tweede Wereldoorlog. Het hier te bespreken boek is het tweede deel in deze reeks. Het behandelt in het bijzonder de geldpolitiek van België in de naoorlogse opbouwperiode waarvan het herstel van de valutaconvertibiliteit in 1958 het logische eindpunt vormt.

De beschouwde periode is een spannende tijd waarin landen zochten naar herstel van de enorme schade die de Duitse bezetting had toegebracht. Tal van landen en ook België kregen daarbij te maken met veranderde politieke krachtsverhoudingen en de daarmee samenhangende drang tot economische en institutionele vernieuwingen. Van dat alles brengt deze boeiende geschiedschrijving op fraaie en uitputtende wijze in detail verslag uit en plaatst dit proces in een internationaal en Europees perspectief. En dat levert verrassende inkijkjes op. Uit het overvloedige dat dit boek biedt wil ik in deze bespreking drie onderwerpen naar voren halen om dit werk te karakteriseren. Dat zijn ten eerste de hervormingsvoorstellen van de regering die uitmondten in de grondig gewijzigde positie van de Nationale Bank van België vanaf 1948. Ten tweede de houding van de Bank in het internationale monetaire krachtenspel. Tenslotte de grondslagen en betekenis van de monetaire politiek van de Bank sindsdien en haar rol bij de ontwikkeling naar de moderne welvaartsstaat.

Het eerste aspect is de zorgvuldige en minutieus gedocumenteerde beschrijving van de politieke discussie over de wettelijke positie van de centrale bank in het naoorlogse België als instelling van algemeen nut. In dat opzicht verschilt dit debat niet van dat in de omringende landen, al zal

RENÉ BRION & JEAN-LOUIS MOREAU

«**La Banque nationale de Belgique 1939-1971.**
Tome 2 : La politique monétaire belge dans une
Europe en reconstruction (1944-1958)»
Brussel, Nationale Bank van België, 2005, 550 p.

Ter gelegenheid van de 175e verjaardag van de onafhankelijkheid van België publiceerde de Nationale Bank van België een reeks van vier werken over haar eigen geschiedenis sinds het begin van de Tweede Wereldoorlog tot de val in 1971 van het stelsel van vaste wisselkoersen belichaamd in de overeenkomst van Bretton Woods uit 1944. Zoals bekend gaf deze, onder andere, het aanzien aan het IMF dat zo'n belangrijke rol speelde in herstel van de internationale monetaire

de uiteindelijk in 1948 gekozen oplossing opvallend anders uitvallen. Vanaf 1944 kwamen vanuit de politiek en de Bankdirectie verschillende voorstellen om de positie van de Bank te regelen ter tafel. Deze varieerden met de zittende kabinetten tussen onverkorte handhaving van de privaatrechtelijke status tot volledige nationalisatie. Van dat laatste waren met name de sociaal-democraten en communisten, die aanvankelijk de regeringscoalitie vormden, principiële voorstanders, al waren de eersten niet blind voor de communistische dreiging die zich in die jaren in Europa ontwikkelde. Uiteindelijk slaagde de regering Spaak, een rooms-rode coalitie met de katholieke Gaston Eyskens op financiën, erin in 1948 een wettelijke regeling door het parlement aanvaard te krijgen. Deze regeling hield in dat het aandelenkapitaal van de Bank werd verdubbeld waarbij alle nieuwe aandelen aan de staat toevielen waardoor zij een meerderheidsbelang verwierf. De staat kon deze deelname financieren uit de reserves opgebouwd met o.a. de tijdens de oorlog niet uitgekeerde winsten, en de verrekening van tal van schuldvorderingenrelaties van de centrale bank jegens de verschillende monetaire instellingen naast haar. Hierdoor sloegen twee vliegen in één klap: sanering van de Bankbalans zonder *déconfiture* van de betrokken andere instellingen. Daarnaast werd met de regering een leningplafond overeengekomen waardoor de overheid geen onbeperkt beroep kon doen op de kredietfaciliteiten van de Nationale Bank. Dat alles werd van groot belang geacht om het vertrouwen in de Bank en haar positie in het internationale financiële bestel te herstellen en versterken. Bovendien kon de Bank aldus een openmarktportefeuille

verwerven als instrument voor haar geldpolitiek. Voorname doestelling van het nieuwe Bankstatuut was afstand tot de minister van Financiën te scheppen die een zekere beleidsautonomie van de centrale bank moest garanderen. De minister kreeg weliswaar een vetorecht bij een aantal beleidsbeslissingen van de Bankdirectie omwille van de coördinatie en eenheid van het monetaire en financiële beleid van regering en Bank. Maar dat mogelijke ingrijpen was met een aantal waarborgen omgeven. Dat dwong beide beleidsautoriteiten tot overleg in moeilijke situaties die een bredere dan de beperkte monetaire invalshoek vergden. Wat in deze geschiedschrijving opvalt is dat bij de wettelijke regelingen van 1948 geen melding wordt gemaakt van de mogelijke doelstelling van het monetaire beleid en dat ook weinig of niets wordt gezegd over de instrumenten die de wetgever aan de Bank ter beschikking stelde. In dat opzicht was de Bankwet in Nederland, waar de centrale bank werd genationaliseerd, scherper. Duidelijk is echter dat het privaatrechtelijk karakter van de Nationale Bank gehandhaafd bleef maar dat het winstoogmerk plaats moest maken voor optreden ten algemene nutte.

Het tweede aandachtspunt dat ik hier navoren wil halen is het wisselkoersbeleid van de Bank en haar zienswijze op de nieuwe internationale monetaire verhoudingen. Deze worden uitvoerig besproken in de negen hoofdstukken uit deel II (blz.115-355) van dit boek. Dat beleid is in zekere zin paradoxaal omdat in de boezem van de Bankdirectie en met name bij gouverneur M. Frère en diens collega en opvolger in 1957, H. Ansiaux, opvattingen leefden die op gespannen voet stonden met door de

regering aangegane internationale monetaire arrangementen en mede richtsnoer moesten zijn voor het monetaire beleid van de Bank. Anders dan de meeste continentale Europese landen kwam België economisch niet volkomen ontreddeerd uit de bezettingsperiode. Het industriële productieapparaat, in hoge mate georiënteerd op export, was niet geheel weggevoerd of vernield en een deel van de zeehaveninfrastructuur was intact gebleven. De deviezenpositie was echter uitgeput waardoor de mogelijkheden om door invoer in de schaarste aan investering- en consumptiegoederen te voorzien gering waren. Bilaterale handels- en betalingsakkoorden – het eerste stamt uit 1943 met Nederland in Londen gesloten – vormden de opmaat voor het op gang brengen van het internationale handels- en betalingsverkeer. Tevens voorzagen sommige van deze akkoorden in een eerste verruiming van de beperkingen van de bilaterale handel die de welvaart van het land ernstige schade berokkenden. Dankzij de VS kreeg België wegens zijn strategische positie in de eindfase van de Tweede Wereldoorlog de beschikking over dollars. Dat voorkwam ernstige betalingsbalansproblemen. Binnen de Bankdirectie ontpopt gouverneur Frère zich als een principieel voorstander van een onbelemmerd internationaal handels en betalingsverkeer omdat in zijn zienswijze alleen de vrije marktwerking gunstig zou zijn voor de nationale welvaartontplooiing. Bovendien zouden beperkingen de Bank haar voornaamste monetaire wapen, de kredietpolitiek, ontnemen wat herstel van het economisch evenwicht in de weg zou staan. Het verrast niet te zien dat Frères streven vaak tegengesteld was aan het feitelijk gevoerde beleid dat grotendeels door de regering werd be-

paald die een geleide economie voorstond. Dit pikante detail illustreert dat gekozen werd voor de weg van overleg want openlijke conflicten tussen de monetaire autoriteiten bleven, althans volgens deze historiografie, uit. Daarbij rees bij mij de vraag of met grote regelmaat optredende regeringwisselingen in de eerste jaren na de oorlog niet een handje hielpen om uitbarsting van beleidsconflicten te voorkomen. Gezien de principiële voorkeur van de Bank is het begrijpelijk dat de Bank en vooral haar directeur voor internationale aangelegenheden Ansiaux de drijvende kracht wordt bij de totstandkoming van de Europese Betalingsunie in 1950. Die zou het pad naar herstel van de valutaconvertibiliteit in 1958 effenen. De rol van België daarbij is opmerkelijk evenals zijn betekenis voor het tot stand brengen van de Europese economische integratie. Ook de vestiging van de dubbele goud- en wisselmarkt in België, ondanks de principiële bezwaren van IMF en zijn *managing director*, de vroegere Belgische minister van financiën Camille Gutt, past in het streven van Frère en Ansiaux. Hierbij blijft met name de eerste moeite houden met het supranationale monetaire karakter van het IMF. Merkwaardig genoeg blijft Frère, geheel in het voetspoor van o.a. de Franse econoom en regeringsadviseur J. Rueff, een overtuigd voorstander van herstel van de klassieke gouden standaard met zijn natuurlijke wisselkoersvorming. Over de mogelijke spanning die dit zou kunnen inhouden voor het beleid horen we echter niet veel behalve dat Frère de Bank voor Internationale Betalingen te Bazel koesterde als overlegorgaan van de centrale bankiers, mede omdat de regeringsfunctionarissen daarbij ontbraken.

Het derde aandachtspunt dat ik hier naar voren wil halen komt aan de orde in deel III (blz. 359-523) en betreft het kredietbeleid van de Bank. Bij dat beleid stonden het streven naar zo weinig mogelijk belemmeringen in het internationale handelsverkeer en beheersing van de korte kredietverlening centraal. Beide stonden in dienst van monetaire stabiliteit die inflatoire prijsstijging beoogde te beteugelen en de groei van de geldhoeveelheid afstemde op de reële economische expansie. Marktvrijheid voor de monetaire transacties en een strikt kredietbeleid vormden dan ook de pijlers van het beleid van de Bank. Dat berustte echter vooral op pragmatische overwegingen zonder dat daaraan, zoals in Nederland, een uitdrukkelijk monetair denkkader ten grondslag lag. Overigens was het zo dat stilzwijgend de klassieke kwantiteitstheorie ongetwijfeld in de geest aanwezig was bij het formuleren van het monetaire beleid van de Bank. Een van de opvallende vroege monetaire beleidsmaatregelen was de verhoging van het disconto in 1947. Hiermee was België het eerste land in Europa dat na de oorlog dit monetaire beleidswaapen in geweer bracht. Dat was ook uitzonderlijk omdat alle landen van West-Europa ter ondersteuning van het financiële overheidsbeleid een politiek van goedkoop geld voerden. De centrale bank van België, en die bijzonderheid krijgt in de geschiedschrijving met recht veel aandacht, strekte haar kredietbeleid echter ook uit tot de kredietverlening aan de overheid en dat stond eveneens op gespannen voet met de overal elders gepraktiseerde lage rentepolitiek. Een aantrekkelijk neveneffect was dat de Belgische frank een van de sterkste valuta van Europa werd wat natuurlijk weer gunstig was voor het streven naar

beteugeling van de binnenlandse prijzen en de beoogde versterking van de internationale concurrentiepositie van België. Overigens werd de monetaire politiek ook ingezet voor conjunctuurstabilisatie, een accent dat scherper werd met het voortschrijden van de tijd. Een machtig technisch hulpmiddel daarbij was het lijstje van bankcoëfficiënten, een onderwerp dat destijds ongetwijfeld smakelijk voer is geweest voor de monetaire technocraten en bankeconomen, maar terecht in deze geschiedschrijving niet in detail uit de doeken wordt gedaan. Dat geldt niet voor andere zaken zoals de monetaire betekenis van de Marshallhulp, het succesvolle economische structuurbeleid dat in de jaren vijftig reeds *avant la lettre* een soort Belgisch *Wirtschaftswunder* bewerkstelligde en een welvaartssprong opleverde. Ook zo'n verrassende uitkomst geeft aan deze economische geschiedschrijving een aparte charme, zeker in het licht van de huidige niet activistische beleidsopvattingen. Tot op zekere hoogte was België met zijn neoliberale beleidsmentaliteit zijn tijd een beetje vooruit en spon daar fijn garen bij.

Overziet men de beschrijving uit dit boek dan is het verrassend vast te stellen dat over een zo korte periode van nog geen vijftien jaar zo veel interessants te melden valt. De nadruk ligt voornamelijk op gebeurlijkheden en politieke inzichten en soms op tegenstellingen tussen regering en Bank. Dat is zonder twijfel belangwekkend voor een nadere analyse van het centrale bankgedrag in historisch perspectief. Analyse moet het echter in dit boek afleggen tegen beschrijving want de auteurs schenken opvallend weinig aandacht aan de theoretische grondslagen van het Bankbeleid en de mogelijke interne discussie over de toch

wel zeer achterhaalde monetaire inzichten van Bankgouverneur Frère. Of waren de verhoudingen destijds zo dat binnen de Bank vrije discussie daarover niet mogelijk was? Hier dringt zich een vergelijking op met het monetaire debat in het Nederland van die dagen. De Nederlandsche Bank ontwikkelde in huis een prachtig monetair beleidskader dat voorbeeldig was voor de academische wereld die daarvoor nauwelijks of geen intellectuele tegenstem liet horen en, zoals elders door mij geboekstaafd (*Tussen behoud en vernieuwing. De geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1949-1973*, Sdu, Den Haag 2000), het beleidsgezag van de Nederlandsche Bank voor goed vestigde tegenover de Haagse politiek. In België deed zich iets dergelijks blijkbaar niet voor. Toch waren er blijkens de uitvoerige documentatie in het boek van René Brion en Jean-Louis Moreau, op directieniveau regelmatige contacten met de Nederlandse zusterinstelling en moet men op de hoogte zijn geweest van deze ontwikkeling. Maar wat met die informatie verder werd gedaan, blijft in deze geschiedschrijving in het ongewisse. Was het wellicht zo dat de Nationale Bank-directie eenkennig was en bewust koos voor een pragmatisch *ad hoc* monetair beleid omdat voor monetaire beleidsbeginselen in België geen politiek en academisch draagvlak aanwezig was? Kortom deze op zichzelf bezien interessante centrale bank-geschiedschrijving laat tal van belangwekkende vragen voorshands nog onbeantwoord. En dat is spijtig want die vragen betreffen niet onbelangrijke details die het zo lezenswaardige en nauwgezet geschetste beleidsbeeld van België hadden kunnen completeren met de *finishing touch*.

M.M.G. Fase